

HEEMSKERK, gemeente in Kennemerland, provincie Noord-Holland, arrondissement Haarlem, kanton Beverwijk, (8 k.. d., 7 m. k., 5 s. d); palende Noord aan de gemeente Castricum, Oost aan Uitgeest en Assendelft, Zuid aan Wijk-aanZee-en-Wijk-aan-Duin, en West aan de Noordzee. Deze gemeente is verdeeld in de volgende 5 buurten, Heemskerkerduin, gewoonlijk het Duin genoemd, Noorddorp, Hoogdorp, met de hier aangrenzende buurt onder Wijk-aan-Duin, meestal het Hofland genaamd, Oosterzij en Kerkbuurt, bij de ingezetenen de Buurt geheeten.

Zij bevat den polder Noord-en-Zuidbroek, en het grootste gedeelte van de Noorder-Buiten dijken, en beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 2762 bunder 5 vierkante roeden en 40 vierkante ellen, waaronder 1200 zijn beplant of bebouwd duin en wildernis; telt 120 huizen, bewoond door 160 huisgezinnen, uitmakende eene bevolking van 800 inwoners, die meest hun bestaan vinden in den landbouw, en eenen korenmolen hebben. De Hervormden, die er 160 in getal zijn, behooren tot de gemeenten Castricum-en-Heemskerk, zijnde Heemskerk sedert het jaar 1584 met Castricum vereenigd geweest, als wanneer Jan Pietersz. van Castricum beroepen werd, die vroeger alleen te Castricum gestaan had, doch van daar in 1577 naar 's Gravenhage vertrokken zijnde, aldaar den 10 October 1585 was afgezet. Hij overleed in 1586 te Castricum, en is aldaar begraven, blijkens eenen kleinen grafsteen onder den predikstoel in de kerk. Door het verval van de kerk is Heemskerk, van 1650 tot 1657 zonder Predikant geweest, doch overigens met Castricum verbonden gebleven. De Evangelisch Luthersen, die hier wonen, behooren tot de gemeente Beverwijk. De Rooms Katholieken, van welke men er 650 aantreft, onder welke 450 Communikanten, maken eene statie uit, welke tot het aartspriesterschap van Holland-en-Zeeland, dekenaat van Noord-Holland, behoort, en door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend wordt. Men heeft in deze gemeente ééne school. Deze gemeente is eene heerlijkheid, die van ouds, met het hoog regtsgebied behoorde aan het adellijk geslacht van Heemskerk, welk regtsgebied naderhand aan het baljuwschap van Kennemerland gehecht is, nadat de heerlijkheid aan den Graaf vervallen was. Zij werd met regt van ambachtsheerlijkheid verlijd aan het geslacht van Assendelft, van hetwelk zij in dat van Renesse van ter Aa, Renesse van Elderen, en naderhand in andere huizen is gekomen. De Heer Eustachius Baron van Bonckhorst verkocht haar, in het jaar 1694, aan Jean Deutz, Schepen en Raad der stad Amsterdam, onder wiens nakomelingen zij tot nu toe gebleven is, zijnde thans daarvan eigenaar den Heer Mr. Jacob Maarten Deutz van Assendelft, woonachtig te Amsterdam. Het dorp Heemskerk ligt 5 uren Noord van Haarlem, 2 uren Noord van Beverwijk, 5 uren Zuid van Alkmaar. Het is reeds bekend in het verdrag en den brief tusschen Willem I, een en twintigsten Bisschop van Utrecht, en den Abt Regunbertus van Echternach, in het jaar 1063, met den naam van Hemezenkyrica, en met dien van Eemskerke, bij Melis Stoke in Dirk II, en komt ook voor onder den naam van Hemezakerk. Hare oude gesteldheid, vermogen en daarop gevolgde vermindering, is op te maken uit het getal der riemen en mannen naar de riemtalen, waarmede het, volgens het gebruik van die tijden, den Grave in de heervaarten moest dienen, want daar het te voren op vier en twintig riemen gesteld was, heeft Hertog Albrecht van Beijeren, die in het jaar 1591 tot op de helft verminderd. Hertog Jan van Beijeren, Regent van Holland zijnde, stelde het, in het jaar 1420, uit medelijden, nog drie riemen minder, en eindelijk kochten

zij nog drie andere riemen van gemelde Hertog af voor 10 Wilhelmus schilden (16 guldens), zoodat zij op zes riemen bleven. Men telt thans in de kom van het dorp 50 huizen en 500 inwoners.

De tijd waarin de kerk van dit dorp gesticht is, vindt men nergens aangeteekend, maar men wil, dat zij ter eere van St. Laurentius gewijd, aan de St. Jansheeren gegeven, en reeds in het jaar 1216 is bediend geweest door eenen Pastoor, welke onder den Deken van Kennemerland behoord heeft; in deze kerk was eene kapel. Volgens eenen ouden brief van 1466, stonden er twee altaren, een van St. Catharina en een ander van St. Barbara, en aan deze altaren was, met verlot en toestemming van den Pastoor, een kapellanij of vicariaat gesticht. De Rooms Katholieken, na de Hervorming hunne kerken moeten te ruimen, werd deze kerk, in 1586, met die van Castricum vereenigd, doch sedert is zij in een onherstelbaar verval geraakt, en tot aan 1628, heeft men de godsdienst nog somtijds in de kapel verrigt, welke tot op het laatst der vorige eeuw nog in wezen, en onder anderen merkwaardig was wegens de beeldtenis van den beroemden Kunstschilder Maarten van Heemskerk, eigenlijk Maarten van Veen, in een der zijglazen. In het jaar 1800 werd zij geslecht, met eenige bouwvallen der kerk, welke misschien twee derden grooter is geweest. In den kelder van geslechte kapel, die, van de vroegste tijden af, aan het geslacht der Heemskerken behoorde, en thans nog een eigendom is van het Huis Marquette ligt begraven de Heeren Daniel de Hertaing, Heer van Marquette, Luitenant Generaal in dienst der Vereenigde Nederlanden, en zijn zoon. Twee groote wapenkasten, waarin hunne adellijke kwartieren en krijgssieraden, als : standaarden, casquetten, degens, staf van bevel, sporen, handschoenen, enz. gelegen zijn, werden in deze kapel bewaard. De Heeren van Marquette hadden ook hun gestoelte in deze kapel. De toren der kerk is van zwaren gebakken steen, met langwerpige spits, gelijk opgemetseld ter hoogte van 46 Nederlandse ellen. Op het kerkhof, dat door boomen belommerd is, staat een grafnaald van blauwen arduinsteen, die de gemelde Maarten van Heemskerk, ter gedachtenis van zijnen vader Jacob Willemsz. van Veen, heeft doen oprigten. Op deze grafnaald staat een kind verbeeld, dat met eene toorts eenige doodsbeenderen in den brand schijnt te steken, en met zijnen regtervoet op een doodshoofd rust; met dit onderschrift:

D. O. M. Jacobo. Venuo. Guillelm. Parenti Caruss. Martinus Hemskerk Pietatis Ergo. P. Vlx.
AN. LXXIX. Cogita Mort. 1570.

(d: i. : Den Almagtigen God zij eer. MAARTEN van HEEMSKERK, heeft uit kinderlijke liefde dit opgerigt, ter eere van zijnen beminden vader, Jacob van VEEN WILLEMSz. Hij leefde 79 jaren; Gedenkt te sterven. 1570.) Onder dit opschrift staat zijn wapen, en aan de andere zijde : HIER LEYD BEGRAAVE JACOB WILLEMSz. VAN VEEN. STERF DEN XVI. DAG SEPTEMB. 1552 ENDE HEEFT GELEEFTE 79 JAAR

Tot onderhoud van deze grafnaald, heeft gezegde schilder, die, met betrekking tot die tijden, zeer rijk was en te Haarlem kinderloos overleed, alwaar hij in de Groote- of St. Bavo'skerk begraven ligt, een stuk lands verbonden, onder voorwaarde dat, bijaldien men deze zuil liet vervallen, zijne nabestaanden zich het land zouden mogen toeëigenen. Nog heden berust onder zijne erfgenamen, meestal

welgestelde huislieden, een testament, gedagteekend: 16 April 1558, bij hetwelk van Heemskerk en zijne huisvrouw Maartje Gerritsdochter, het zuiver jaarlijksch inkomen van zekere landerijen, omtrent Haarlem gelegen en bestierd wordende door de Regenten van het Heilige geest Gasthuis dier stad, aan twee bruiden bespreken, eene namelijk uit Haarlem, en eene andere uit Heemskerk geboren, onbesproken maagden zijnde en op zijn graf trouwende. De plegtigheid werd nog, tot op het einde der vorige eeuw, onderhouden, en de bruiden moesten bij die gelegenheid van eene verklaring der regering voorzien zijn, inhoudende dat hun niet anders gebleken is, dan dat zij zuiver maagd en onbesproken waren.

De R. K. kerk, aan den H. Laurentius toegewijd, is een gebouw zonder toren, doch van een orgel voorzien. De dorpschool wordt door een gemiddeld getal van 120 leerlingen bezocht. De onderwijzerswoning staat onder één dak met het Raadhuis, dat een zeer goed ingerigt gebouw is. Sedert onheugelijke jaren bestaat hier een gebruik, om aan de schoolkinderen, op St. Thomas, warme bolletjes (broodjes van 24 cent) uit te deelen; dit moet zijnen oorsprong hebben uit de Tienden; althans de kosten daarvan worden door de Tiendpachters betaald.

Hier werd, in het jaar 1254, door Willem II, Graaf van Holland, Roomsch Koning, een sterk kasteel gebouwd, om tegen den inval der Westfriezen beveiligd te zijn. Thans draagt dit kasteel den naam van

Marquette. Het Huis Assumburgh behoort mede onder Heemskerk, als ook de buitenplaats Beijenlust. Voorts hebben hier nog bestaan, en zijn vroeger of later verdwenen of gesloopt, de heerlijke huizen Poelenburg en Reewijk, van welke laatste thans de grond bij het Huis Assumburgh, tot eenen Hartenkamp wordt gebezigt; ook nog de Vlotter, Meerenstein, en het huis Oud-Haarlem, bij de landlieden het Hof genoemd. Even benoorden het huis Assumburgh heeft men het Assummertolhek, door Anna van Renesse, Vrijvrouw van Assendelft en Assumburgh enz., aldaar in den tijd gesteld, voor het aanleggen en onderhouden van eenen weg van Assumburgh tot Assum; zijnde dit tolhek, sedert de stichting, steeds tot heden in het bezit der eigenaren van Assumburgh. Digt aan Noorddorp, aan den straatweg, vindt men een zeer regelmatig heuveltje, het Huldtooneel genaamd, zijnde dit de plaats, alwaar oudtijds de Graven van Holland tot Heeren van Kennemerland werden ingehuldigd. Vroeger had hier een oud gebruik plaats, de banding geheeten. Dit bestond in zeker burgerregt, door de Graven, zoo het schijnt, aan de Kennemers in het algemeen vergund, om eene gemeene werf te hebben, waarop de burgers jaarlijks op zekeren dag geroepen werden, om in persoon te verschijnen of gemagtigden te zenden, op den Dingstal. Hier werd de vierschaar gespannen onder den blooten hemel, na het oplezen der namen door den Secretaris. Aan alle burgers, die zich hier moesten laten vinden, op verbeurte van twee en veertig Kennemer-schellingen (2 gulden 624 cents), werd door den Schout gevraagd, of iemand iets van een ander had te eisschen. Indien er eenige belangen inbragt en er geene nadere berigten toe vereischt werden, werd het vonnis dadelijk, zonder eenige kosten, uitgesproken en onmiddellijk uitgevoerd. In vroeger tijden had deze gemeente gemeenschap met de Wijkermeer, door de Kil en de Zevenberger tocht (op de meeste kaarten de Slingstocht), en de Heksloot. De heerlijkheid Marquette had het regt, om langs dit vaarwater met staande mast tot in hare grachten te varen, zoodat er over die vaart geene vaste bruggen mogten gelegd worden.

Zij is echter reeds, sedert onheugelijke jaren, door verdrooging, te niet gegaan, en men kan thans niet meer, dan met pramen, nog eenige goederen te water vervoeren. In het jaar 1492 kwam de jongste broeder des Hertogs van Saksen, Albrecht van Saksen, die tot Stadhouders-Generaal over de Nederlanden was aangesteld, in Noord-Holland, om met Heer Jan van Egmond, Gouverneur van Noord-Holland, het oproer van het Kaas en Broodvolk te dempen, en sloeg deze woeste hoop te Heemskerk, op de Geest, waarbij ruim 400 hunner, meest Alkmaarders en Kennemers, sneuvelden. In de maand Mei van het jaar 1796 had in deze gemeente een felle brand plaats, en wel aanvankelijk op de ontzettendste wijze. De

vlam nam, namelijk, in het huis, waarin zij ontstond, zoo snel de overhand, dat eene vrouw daarbij jammerlijk omkwam. Haar man, ter harer hulpe toegeschoten zijnde, moest dit blijk zijner liefde en trouw mede met den dood bekoopen. Hij waagde zich te ver; de woedende vlam greep hem aan, en vereenigde zijne asch met die van het voorwerp zijner liefde, om welke te redden hij zoo kloekmoedig het zichtbaar gevaar had getrotseerd. Heemskerk is de geboorteplaats van den beroemden Schilder Maarten van Veen, meer bekend onder den naam van Maarten van Heemskerk, geb. in 1498, + in 1574. Het wapen dezer gemeente, is een klimmende leeuw van zilver, op een veld van azuur (blauw).